

een 'luisterend oor' en een 'geopend hart'.

Wat in het algemeen opvalt, is dat de auteur weinig voorbeelden bij de hand heeft om zijn betoog te illustreren. Een van de weinige die hij geeft, zijn de dictators waarmee het slecht is afgelopen in de geschiedenis, omdat, zo concludeert hij, ze zich aan geen enkele wet stoorden. Een ander voorbeeld, uit de protestantse historiografie, is Willem de Zwijger, die gedragen door een gereformeerde geloofsovertuiging, redding zou hebben gebracht voor het Nederlandse volk tijdens de Tachtigjarige Oorlog.

Het is niet erg waarschijnlijk dat een dergelijke wijze van geschiedenis schrijven vandaag de dag nog zal aanslaan. Wat Kuiper voor het gemak ook over het hoofd ziet, is dat het voor leraren tegenwoordig al een hele kunst is om middelbare scholieren duidelijk te maken wat begrippen als schepping, zondeval en verlossing te betekenen hebben.

Jenneke de Jong

VOC

Vibeke Roeper en Diederick Wildeman (vertaling, inleiding en annotatie), *Om de Zuid. De Eerste Schipvaart naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595-1597, opgetekend door Willem Lodewycksz (SUN, Nijmegen 1997) 248 blz., prijs f 34,50.*

In mijn lokaal hangt een vergeelde schoolplaat van de hand van Isings: 'Op de reede van Bantam'. Inlandse prauwen omringen een van de schepen van de Houtman. Dit jaar was het precies vier eeuwen geleden dat de historische tocht van de vier scheepjes van De Houtman werd voltooid, de *Mauritius*, de *Hollandia*, de *Amsterdam* en het verkenningsvaartuig *Duyfken*. Wie zich met mij af zou vragen waarom deze eerste geslaagde schipvaart naar Indië, het begin van drieëneenhalve eeuw roemrijke (?) Nederlands koloniale geschiedenis, in 1997 amper of niet herdacht is, moet het boek *Om de Zuid* maar eens lezen. Wat een contrast met het epos van Nova Zembla, dat onlangs op tal van plekken nog uitvoerig is herdacht!

Na de SUN-uitgave *Om de Noord*, ook optisch een spiegelbeeld van het nu verschenen boek, zijn Vibeke Roeper en Diederick Wildeman er andermaal in geslaagd een weerbarstig zestiende-eeuws scheepsjournaal, nu dat van Willem Lodewycksz, om te zetten in sprankelend hedendaags Nederlands. Zij bewijzen daarmee genteresseerde lezers maar ook het geschiedenisonderwijs een goede dienst.

Twee jaar, vier maanden en dertien dagen duurde de tocht. Het was de bedoeling de Portugezen - toen onder Spanje - af te troeven; niet alleen om hen in de Tachtigjarige Oorlog te dwarsbomen, maar ook omdat zij absoluut niet meer konden voldoen aan de sterk gestegen vraag naar Indische specerijen. Om die opzet uit te voeren ontwierpen de bewindhebbers, negen wakkere Amsterdamse kooplieden die een 'Compagnie van Verre' op poten zetten, een listig zesstappenplan. Centraal hierin stond, de vorst van Bantam een

aantrekkelijk handelscontract onder de neus te duwen om hem alle peper te doen leveren. Via Kaap de Goede Hoop en Madagascar werd de grote oversteek naar Java aangevangen. Van de oorspronkelijke 249 bemanningsleden kwam de helft nooit aan: die was onderweg al gestorven. Met de gouverneur te Bantam kwamen de Hollanders snel tot zaken. Omdat De Houtman echter te krenterig was bij het omrekenen van de wisselkoersen, kregen de aanwezige Portugezen de kans een wig te drijven tussen hem en de inlanders. Dezen namen De Houtman tenslotte zelfs gevangen, waarop zijn mannen meteen maar Bantam bombardeerden. Het is een wonder dat De Houtman niet terechtgesteld werd. Na veel gesoebat kwam hij vrij.

Het gezelschap vormde wat discipline en onderlinge sfeer betreft overigens ook een duidelijk contrast van het voorbeeldig samenwerkende team dat Nova Zembla overleefde (zie mijn recensie in *Kleio*, jrg.37 (1996), no.7, 33.). Het verhaal van *Om de Zuid* mist nu net die heroïek.

Op 10 augustus 1587 verschenen de schepen voor de Hollandse kust. Hoe schamel de winst ook was - het kleine beetje peper bleek net genoeg om de kosten te dekken - één ding werd duidelijk, nadat in november de mannen van Nova Zembla eveneens arriveerden: de weg naar Oost-Indië liep om de Zuid, niet om de Noord.

De uitgave is keurig verzorgd en netjes geïllustreerd. De docent kan voor zijn lessen een ruime keus maken uit de in geuren en kleuren beschreven flora en fauna, gewoonten van inlanders en avonturen van de manschappen.

Jan van Oudheusden

PROEFSCHRIFT

Lotte van de Pol, *Het Amsterdams hoerdom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw* (Wereldbibliotheek, Amsterdam 1996) 493 blz. f59,50.

In 1975 wilde een groepje geschiedenisstudenten aan de UvA historisch onderzoek naar vrouwen doen. Zij gingen te rade bij mejuffrouw Van Eeghen van het Amsterdamse gemeentearchief, die hun de confessieboeken aanraadde: daar zouden ontelbare vrouwen te vinden zijn. De sensatie die ik toen onderging, staat mij nog levendig voor de geest. Nadat ik drie jaar lang als student vooral handboeken en vakliteratuur over ons duizelingwekkende vak voorgeschoteld had gekregen, kwam ik nu via de confessieboeken opeens in aanraking met echte mensen uit het verleden: mannen en vrouwen van vlees en bloed, met kleurrijke namen en met alledaagse problemen. Een wereld ging voor me open. Het is verheugend dat deze vroege poging tot de beoefening van vrouwengeschiedenis alsnog haar vruchten afwerpt. Lotte van de Pol, een van de deelnemers van de groep, had destijds al oog voor de rijkdom van de confessieboeken als bron van informatie voor de duistere wereld van hoerenwaardinnen, nachtloupiers, speelhuizen en musico's. Zij is daarom met dit onderzoek doorgegaan, en heeft de Amsterdamse confessieboeken van 1650 tot 1750 uitputtend op alles wat prostitutie aangaat onderzocht.

In totaal vond Van de Pol 8099 processen waarbij prostitutie in het spel was. Ze kwam zo op het spoor van 4633 prostituées, 898 hoerenwaardinnen en 253 mannen (hoerenwaarden of andere betrokkenen). Prostitutie was dus een vrouwenzaak. Om deze Amsterdamse gegevens in een sociaal-

historische context te kunnen plaatsen, heeft zij een immense hoeveelheid literair-historisch materiaal betreffende prostitutie verzameld en bestudeerd. Ter vergelijking ten slotte heeft zij onderzoek gedaan in de rechterlijke archieven van Den Haag voor de achttiende eeuw. Het resultaat is een indrukwekkende studie over het fenomeen prostitutie in vroegmodern Nederland, waarop zij in november 1996 cum laude is gepromoveerd aan de Erasmus Universiteit.

In dertien hoofdstukken bespreekt Van de Pol alle haken en ogen die kleven aan het historisch onderzoek naar dit per definitie schemerige onderwerp. Daarbij begint zij, zoals een degelijk historicus betaamt, met een uiteenzetting over de stand van het historisch onderzoek en de methodologische problemen die zich daarbij voordoen. Vooral het stuk over het probleem van de terminologie is fascinerend. Verwarring ligt op de loer, zo laat Van de Pol zien, want bijvoorbeeld een begrip als 'hoererie' kan staan voor ontucht en voor prostitutie. M.i. was dit stuk een mooiere opening van het boek geweest dan het nogal zure historiografische overzicht (niets is volgens Van de Pol goed of het deugt niet) waarmee het boek nu begint.

In hoofdstuk 2 bespreekt Van de Pol haar bronnen en hun interpretatie; in hoofdstuk 3 weidt zij uit over de kwestie van eer en reputatie. Juist omdat de auteur deze hoofdstukken over de methodologische kwesties van haar onderzoek meteen al lardeert met tal van goed gekozen anekdotes die haar onderzoek hebben opgeleverd, zijn deze hoofdstukken zeer lezenswaard. Terecht stelt Van de Pol dat ook de leugens die de opgepakte vrouwen vertelden, bijzonder informatief kunnen zijn. De leugens moesten immers plausibel zijn. En Van de Pols theoretische beschouwing over het belang van eer en het gevaar om als 'oneerlijk' bestempeld te worden, is des te overtuigender dankzij alle concrete verwijzingen naar het veelvuldige gebruik van woorden als 'eer' en 'oneerlijk' in de bronnen zelf. Het is alleen jammer dat de in deze hoofdstukken gelanceerde begrippen in de rest van het boek niet nader worden uitgewerkt. De auteur komt bijvoorbeeld wel voortdurend terug op de tegenstelling tussen eer en oneer, maar of de wereld van de prostitutie nu gezien moest worden als een 'counterculture' van oneerlijke lieden, is mij niet duidelijk geworden.

In de hierop volgende hoofdstukken staan achtereenvolgens de prostitutees zelf, hun klanten en de opvattingen over prostitutie centraal. Van de Pol volgt hetzelfde procedé: haar observaties worden afgewisseld met anekdotes. De verhalen blijven fascinerend en zijn vrijwel altijd met een goed gevoel voor detail gekozen, maar de spanningsboog begint al aan kracht te verliezen. De lezer wordt overladen met gegevens, cijfers, citaten, vergelijkingen, ontwikkelingsschetsen, maar weet niet zo goed meer in welke structuur hij dit alles moet plaatsen. Daar komt nog bij dat de door de auteur geschetste ontwikkelingen niet altijd even duidelijk met feiten worden onderbouwd. Een overzicht van cijfers had hier en daar beslist niet misstaan. Vond de uitgever het boek misschien te dik worden? Hoe het ook zij, de lezer wordt kennelijk verondersteld, de door Van de Pol geschetste ontwikkelingen *face value* te geloven. Dit euvel doet zich ook af en toe voor in hoofdstuk 7 t/m 9, die gaan over de vervolging van prostitutie en de mogelijkheden om de zaak af te kopen. Prachtig zijn overigens weer de uitweidingen over *case histories* die wat rijker gedocumenteerd waren.

De laatste hoofdstukken ten slotte zijn gewijd aan de etablisementen, de prostitutie als bedrijfstak (volgens Van de

Pol door historici sterk onderschat) en de rol van het geld hierin. Het boek wordt afgesloten met een uitvoerige samenvatting en zeven bijlagen.

De rijkdom aan gegevens in dit boek is groot en de door de auteur verzette hoeveelheid werk dwingt respect af. Bovendien gaat het boek over veel meer dan alleen prostitutie. Zo weet Van de Pol behartenswaardige zaken te melden over zaken als migratiepatronen, het vrouwenoverschot in vroegmoderne steden - volgens haar was de verhouding in volksbuurten drie vrouwen op twee mannen -, de rol van vrouwen in de stadseconomie en de voor vrouwen eeuwig dreigende armoede. Maar toch - of misschien wel juist daarom - zijn er ook enkele kritische kanttekeningen te plaatsen bij dit belangrijke werk: de compositie van het boek laat te wensen over, en de door de auteur geschetste ontwikkelingen hadden naar mijn smaak beter onderbouwd dienen te worden. Maar laat ik niet in mineur eindigen.

Alleen al vanwege de kleurrijke namen van de hoofdpersonen en hun verhalen over hun smoesjes, hun tegenslag, hun ruzies en vechtpartijen, kortom, hun dagelijke beslommeringen is dit boek beslist een aanrader. Daar komt nog bij dat Van de Pol met haar boek een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de nog altijd schaarse resultaten van het onderzoek van vrouwengeschiedenis van de vroegmoderne tijd in Nederland. Het is alleen spijtig dat Van de Pol zelf kennelijk minder goede herinneringen heeft aan die werkgroep die aan de wieg van haar onderzoek heeft gestaan - de groep krijgt niet meer dan een terloopse vermelding in een noot van hoofdstuk 2.

Els Kloek